

DECEMBER

DNB Magazine nr. 6, 2008

DNB MAGAZINE

Abdelkader Benali

over hoop en liefde

Nieuwe energie

In dit nummer...

Vragen over de euro, pensioenen,
banken en verzekeraars?

Bel of mail de informatiedesk:

t 0800 - 020 1068 (gratis)

e info@dnb.nl

Neem eens een kijkje op www.dnb.nl

ARTIKELEN

07 / DNB-symposium over integriteit

RUBRIEKEN

04 / Banktueel

06 / De mensen van het Frederiksplein: Carin van der Crujsen

11 / De wereld in cijfers: Voetballers te koop

15 / Va Banque:

19 / Pakhuis nr. 4: 'Als het verhaal maar klopt'

27 / Podium: De geldpomp van de ECB

34 / Profiel: Finland

36 / Kunstpodium: Vivian Sassen

38 / Seminars: Jakob de Haan

40 / In beeld

16 / Afscheidsinterview Arnold Schilder

28 / Hallo Kerstman, *bye, bye* bonus

12 / Het steentje: essay van Abdelkader Benali over hoop en liefde

‘Op de basisschool leerden we onze positie in de wereld te bepalen door het tekenen van je huis, waarna om het huis een cirkel werd getekend en dat was je straat. (...) Het was het tekenen van het huis dat me moeilijk viel...’

20 / Dossier: Nieuwe energie

Zelfs in een regenachtig land als Nederland broeit het van innovaties in zonne-energie. Ook onder onze voeten zit meer energie dan we ooit nodig zullen hebben. En die plas water, de Noordzee, kan ééns een belangrijke bron van schone energie zijn.

Yes, we can

Goed nieuws van het economisch front in donkere tijden. De wereld hunkert ernaar om het oude jaar, met een oliebol in de hand, niet al te zuur te hoeven afsluiten. De media staan echter bol van de rampspoed dus, toegegeven, het wás even zoeken. Maar het is toch gelukt een optimistisch getinte greep uit de media van de afgelopen weken te presenteren.

- De aanstaande Amerikaanse president Obama zet in op economisch herstel. *Yes, we can?*
- De AEX verkeert in jubelstemming na steun voor grootbank Citi.
- De groei van de Nederlandse economie bedraagt nul procent. Dat is beter dan het klinkt, want elders in Europa is sprake van krimp.
- De inflatie in ons land daalt, mede door de lagere olie- en andere grondstofprijzen. Een lage inflatie is goed voor de koopkracht.
- Bussenfabrikant VDL sleept vanuit Dubai een opdracht voor vijfhonderd bussen in de wacht, de grootste order uit zijn historie. Een fraai vooruitzicht voor de werkgelegenheid en voor de mobiliteit in Dubai.
- De kredietcrisis bevordert het investeren in duurzaamheid, zo is de verwachting. Lijkt de crisis toch nog ergens goed voor te zijn...
- De top van Goldman Sachs ziet dit jaar af van een bonus, zo laat zij weten. Niet meer dan logisch na het grootste verlies ooit van deze zakenbank en een ongehoorde verdamping van de beurskoers.
- Mickey Mouse, eind november tachtig jaar geworden, is als merk drie miljard dollar waard; niemand kan meer zeggen dat ouderen geen economische waarde vertegenwoordigen!

De redactie

Wat je echt wilt weten

Lex Hoogduin terug bij DNB

Lex Hoogduin, Chief Economist bij Robeco, treedt toe tot de directie van de

Nederlandsche Bank per 1 januari 2009. Hij neemt de portefeuille van directielid Henk Brouwer over. Hoogduin gaat zich bezighouden met economisch beleid en onderzoek, financiële stabiliteit, financiële markten, betalingsverkeer, en statistiek en informatie. Directeur Brouwer wordt verantwoordelijk voor het toezicht op banken en voor toezicht beleid na het vertrek van directeur Arnold Schilder, die per 1 januari voorzitter wordt van de International Auditing and Assurance Standards Board.

Hoogduin heeft voor zijn dienstverband bij Robeco al verschillende perioden voor DNB gewerkt. Hij was ook assistent van Wim Duisenberg, toen die president van de Europese Centrale Bank was.

The Future of Finance

Bij de Nederlandsche Bank presenteerde trendwatcher Adjiedj Bakas zijn nieuwste boek 'The Future of Finance'. Bankpresident Nout Wellink nam het eerste exemplaar in ontvangst. Volgens Bakas moeten banken terug naar hun wortels. Ze zijn er niet om geld te gaan maken met geld. 'Met hun investeringen en wereldwijde aanwezigheid zijn ze beter dan wie ook gepositioneerd om een duurzame economie op te bouwen.'

Verzekerd van toezicht

De Wet op het financieel toezicht (Wft) toegankelijk maken voor iedereen die zich in de praktijk bezig houdt met het toezicht op verzekeraars. Dat is wat Gert Boshuizen (toezichthouder-senior jurist bij de Nederlandsche Bank) en Bert Jager (beleidsmedewerker bij Zorgverzekeraars Nederland) met hun boek 'Verzekerd van Toezicht' voor ogen hadden. Op een toegankelijke en praktische manier behandelen ze alle aspecten van de Wft.

Onder meer de voorgeschiedenis van het toezicht, de wettelijke toezichtvereisten, de rol en de positie van de toezichthouders en het toezichtinstrumentarium komen uitgebreid aan bod. Met als achterliggende gedachte dat niemand een wet van a tot z leest, maar steeds datgene opzoekt wat voor zijn eigen praktijk van belang is.

Het boek is te bestellen via de website van Kluwer, www.kluwershop.nl.

You love it or hate it: tentoonstelling over veertig jaar bankgebouw

'De toccata's van Bach worden toch ook elke dag opnieuw gespeeld? Dan moet het ook kunnen om een mooi gebouw te herbouwen'. Niemand minder dan Wim T. Schippers kwam op 13 november zijn zaak in het hol van de leeuw bepleiten: sloop de bank, herbouw het Paleis. Onder grote belangstelling lichtte hij de plannen van zijn 'Stichting tot herbouw en exploitatie van het voormalige paleis voor Volksvlijt' toe tijdens de opening van de tentoonstelling 'Naast goud en geld, 40 jaar de Nederlandsche Bank aan het Frederiksplein' in de onlangs geheel vernieuwde kunstruimte van de bank. Directeur van het Amsterdamse stadsarchief Jan Boomgaard brak juist een lans

voor het gebouw: ook als is het dan misschien niet Duintjers meest geslaagde bouwsel, het vertegenwoordigt wel een bepaald tijdperk, dat we niet zomaar moeten uitwissen. De tentoonstelling is – uitsluitend op afspraak en alleen op donderdag en vrijdag- voor iedereen te bezoeken. Aanmelden kan via 020-524 2183. Legitimatie verplicht.

Goud, geld en geheimen

Onder deze intrigerende titel doet de Nederlandsche Bank een boekje open over haar werk. In een wel heel bijzondere vorm, namelijk als een kort verhaal. Als lezer van DNB Magazine vindt u het boekje

bij dit nummer. Het is niet de enige nieuwe publicatie die onlangs is verschenen. Ook de brochure *De geschiedenis van ons geld* zag het daglicht en de corporate brochure *Hoedster van financiële stabiliteit*. Te bestellen via www.dnb.nl of telefonisch via de Informatiedesk (Tel. 0800 020 1068).

Cartoon

Nummer 1

Medewerkers in de schijnwerpers.

Deze keer: Carin van der Cruisen. Zij is econoom bij de Nederlandsche Bank en promoveerde 14 november op transparantie bij centrale banken.

door Ellen Tolsma

Je hebt je onderzoek verricht als assistent in opleiding (aio) in dienst van de Nederlandsche Bank. Ik wist niet dat dit kon?

‘Die positie bestaat ook nog niet heel lang, ik ben hier pas de tweede aio. Toch is het eigenlijk heel logisch: wetenschappers die zich met monetair beleid bezig houden kunnen nergens zo goed onderzoek doen als bij centrale banken zelf. Hier zit je dicht bij het vuur. En dat geldt zeker voor het onderwerp van mijn onderzoek.’

Het onderwerp van jouw onderzoek is ‘The Economic Impact of Central Bank Transparency’. Kun je hier iets meer over vertellen?

‘Veel centrale banken zijn de afgelopen tijd onafhankelijker van overheden gaan opereren. Om toch verantwoording af te leggen hebben ze gekozen voor meer openheid. Zo maken ze bijvoorbeeld

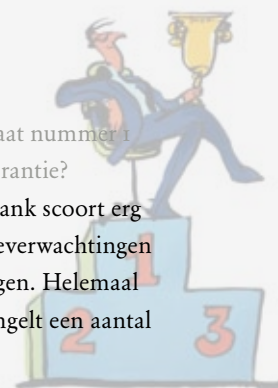
hun doelstelling openbaar. Sommige banken gaan hier heel ver in. Zij zijn transparanter dan nodig is om zich te verantwoorden. Ik heb onderzocht wat de economische voor- en nadelen zijn van transparantie en hoe ver je moet gaan in je verlangen naar openheid.’

Hoe ver moet je gaan?

‘In elk geval niet té ver. Een zekere mate van openheid werkt heel goed om inflatieverwachtingen te verankeren. Werknemers zullen bijvoorbeeld geen hoge loongroei eisen als ze weten dat de inflatie het komende jaar afneemt. Hier staat tegenover dat je weer niet té veel informatie moet bieden. Dit leidt namelijk tot verwarring en komt je boodschap zeker niet ten goede: het gaat om de kwaliteit en niet om de kwantiteit van de informatie. Ook kan dit marktpartijen lui maken: ze hoeven niet meer zelf informatie te verzamelen.’

Welke centrale bank staat nummer 1 en is kampioen transparantie?

‘De Zweedse centrale bank scoort erg goed en weet de inflatieverwachtingen ook heel goed te managen. Helemaal onderaan in de lijst bungelt een aantal Afrikaanse banken.’

Je onderzoek is achter de rug. Wat ga je nu doen met al je vrije tijd?

‘Vooral heel veel genieten van alle vrije uren die ik niet meer achter de computer hoef door te brengen. Eerst ga ik meerennen in de Zevenheuvelenloop, daarna ga ik voor mijn werk naar Wenen. Naast mijn onderzoek vul ik bij DNB de helft van mijn tijd in met beleidswerk. Ook die kans om onderzoek en praktijk te combineren, maakt dat ik blij ben met mijn keuze voor promotieonderzoek bij de Nederlandsche Bank in plaats van bij een universiteit. •

DNB-symposium over integriteit en vertrouwen

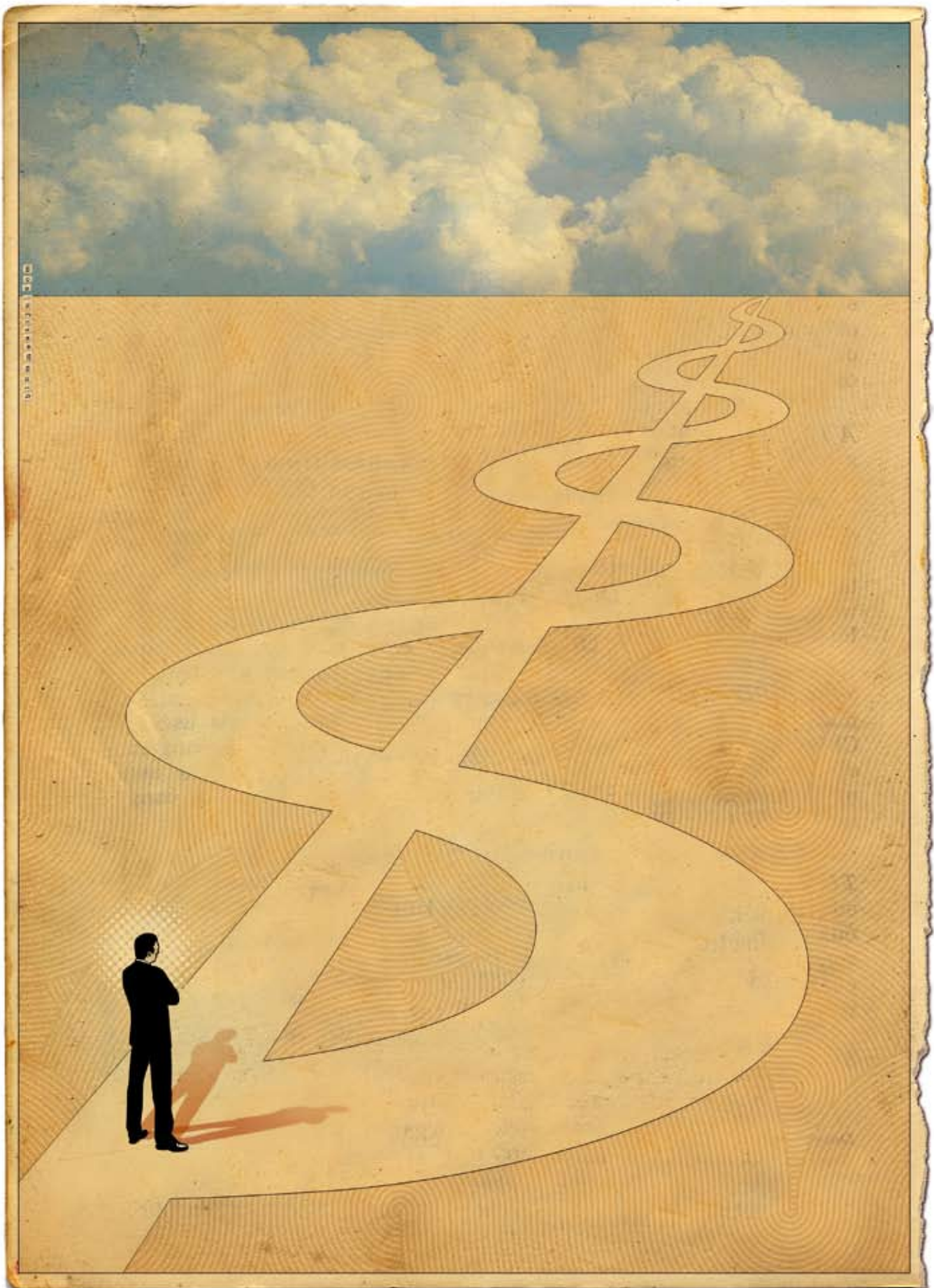
De crisis, het vertrouwen en het toezicht

Bankiers als roofridders
of als brokkenpiloten én
toezichthouders die geen regels
willen geven. Discussiepunten
te over op het DNB-symposium
over integriteit en vertrouwen in
de Rode Hoed te Amsterdam.

door Frans van der Heijden

30 oktober. Exact 79 jaar geleden was *the day after the bubble burst* op Wall Street en bleek dat de ingestorte beurs menig belegger tot zelfmoord gedreven had. Anno 2008 is het de dag van de presentatie van een boek over de val van ABN Amro en een parlementaire hoorzitting over de crisis. Kortom: echt een dag voor een symposium over vertrouwen in de financiële wereld. 'Wat zit er mis?' opende dagvoorzitter Roel Janssen (NRC Handelsblad) het symposium. 'Zijn het de werkwijzen of de producten van instellingen? Wordt het wantrouwen op de markten gevoed door gebrek aan integriteit? En: wat dóen we daaraan?' 'De koersen zullen niet kelderen en het consumentenvertrouwen zal niet opleven door wat ik hier te zeggen heb', beet socioloog Abram de Swaan het spits af. 'Ik heb geen enkel gezag, geen greintje macht. En van iedereen die hier aanwezig is, weet ik waarschijnlijk het minst van geldzaken.' Een verraderlijk bescheiden begin, want de emeritus hoogleraar wond er vervolgens geen doekjes om: het is de dwaalleer van de vrije ongebreidelde marktwerking, het 'marktisme', die uiteindelijk tot de crisis heeft geleid en nu samen met de financiële markten voor onze ogen instort. 'Het vrijemarktbeginsel, waarvan ik op zich een aanhanger ben, is door geleerden, ondernemers en machthebbers losgemaakt uit zijn noodzakelijke driehoeksverhouding met staatsmacht en gemeenschapszin en tot enig zaligmakend principe verheven – tegen beter weten in.'

Dat de markt niet kan functioneren zonder staatswaarborgen en een minimale moraal, zei De Swaan, 'wist Adam Smith beter dan veel van zijn diepgelovige volgelingen van vandaag.'

‘Overigens mogen de bonussen wat mij betreft worden afgeschaft’

De scheur in het neoliberale denken is opengereten door zijn meest fanatieke aanhangers, de bankiers en financiers. Er kwam een moment dat zij de zaakwaarnemersmoraal aan hun laars laptten, en begonnen te opereren voor eigen rekening en in eigen belang binnen het bedrijf waarvan zij de rentmeester waren.’

Hans Hoogervorst, bestuursvoorzitter van de Autoriteit Financiële Markten, was het op twee punten niet eens met De Swaan. ‘Wat er de afgelopen jaren gebeurd is, heeft heel weinig met liberale orthodoxie te maken. Het is in de VS het ‘gratis geld’ dat alles gevoed heeft wat er misgegaan is. Het enorme begrotingstekort kon volgens de Republikeinen geen kwaad. Ten tweede: de financiële sector is natuurlijk geen échte vrije markt. Er zit altijd een sociaal vangnet onder: de centrale banken, en nu ook de overheden, die massaal moeten inspringen met uitkeringen. En net als in de gewone verzorgingsstaat, moet je bij dit vangnet heel streng zijn op misbruik.’

Echter, de grootste risicofactor vormen volgens velen de hoge bonussen voor bankiers die op de korte termijn succes boeken. DNB-president Nout Wellink kondigde dan ook aan dat de centrale bank streng naar de beloningsstructuren bij financiële instellingen gaat kijken. ‘Het is niet nodig om bonussystemen te verbieden, maar wél om ze meer in lijn te brengen met de bedrijfsdoelen op langere termijn. Overigens mogen de bonussen wat mij betreft worden afgeschaft. Liever zie ik dat bestuurders een goed, concurrerend salaris ontvangen – dat moet een voldoende prikkel zijn om goede prestaties voor je instelling te leveren.’

Toch zijn het volgens Wellink niet zozeer de ‘bonussen aan de top’ die de crisis mede veroorzaakt hebben. ‘Het ligt ingewikkelder; zo’n bonusstructuur loopt door het hele bedrijf heen. En ook met het woord ‘integriteit’ moet je hier heel voorzichtig omspringen. Vaak is er – om te beginnen bij de top – onvoldoende inzicht, weinig kritisch vermogen, zelfs gewoon domheid. En dat kun je ze kwalijk nemen. Maar ik ken geen financiële top in Nederland die willens en wetens rotzooi heeft verkocht. Juist lágér in de organisatie gebeurt dat, vanwege de bonussen. Daar tref je immers de tussenpersoon die recht tegenover een klant zit, die kan zien dat het een ongeletterde is bij wie hij een zeer gecompliceerd product aansnijdt. Wat je het management wél kunt verwijten, is dat het geen systeem ontwikkeld heeft om oninteger gedrag op de werkvloer te voorkomen. En natuurlijk blijft *the tone at the top* heel belangrijk.’

Zonder stempeltje

Daar kan ‘integriteitsconsultant’ Maarten de Jong, die in 2001 bij de Wereldbank in Washington een integriteitsbureau opzette, over meepraten: ‘Ondanks de meest *sophisticated* compliance-systemen hebben we een enorm reputatieprobleem, vertelde de bankpresident mij daar destijds.’ De Jong concludeert dat je waarden en normen niet moet vastleggen in starre regelgeving, maar een bedrijfscode moet opbouwen vanuit de organisatie. ‘Daarmee krijg je een goed systeem dat *lessons learnt* verwerkt en een drijvende kracht wordt in de hele organisatie.’ Daarbij is het heel belangrijk wat het bestuur uitdraagt en uitstraalt. Onvermijdelijk komt ook de rol van het toezicht op tafel.

‘Uw AFM moet toezien op het gedrag’, richt Roel Janssen zich tot Hans Hoogervorst. ‘Wat Icesave betreft, hebt u zich er tot nu toe knap buiten weten te houden. Terwijl daar toch Nederlandse spaarders gedupeerd zijn.’ Het zou niet anders gelopen zijn als de AFM er wél actief bij betrokken was geweest, riposteerde de AFM-voorzitter. ‘Maar: hier zit wel een zeer kwetsbaar punt voor het toezicht. Er speelt al tien, vijftien jaar een sterke internationale concurrentie tussen financiële markten. Het is ontzettend moeilijk om je daarvan als toezichthouder afzijdig te houden, want Nederlandse marktpartijen komen steeds aan je jasje trekken: “Waarom kan dit of dat daar wél zonder stempeltje, waarom kan zus of zo hier níet wat sneller? Dan kunnen wij tenminste weer eens wat business naar Amsterdam brengen.” Zo gaat dat. En in het groot gebeurt dat tussen New York en de Londense City. Financiële concurrentie kan leiden tot concurrentie tussen toezichthouders, en dat ondermijnt de kwaliteit van het toezicht. Daarom moeten we in de EU in elk geval meer greep krijgen op concurrerende procedures, én een club creëren die erop toeziet dat ook alle toezichthouders de Europese richtlijnen goed naleven.’

Jacobse en Van Es

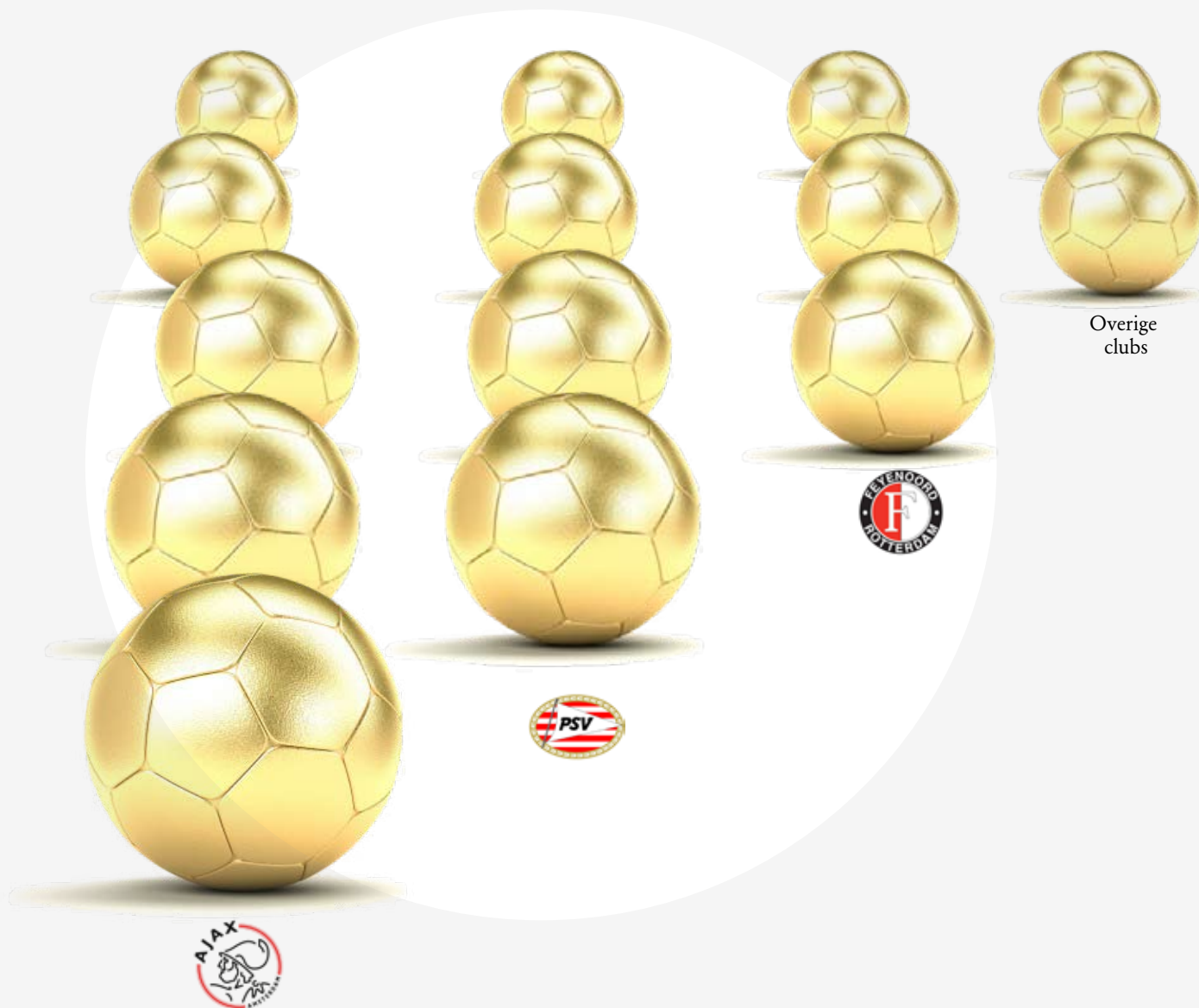
Als je er met meer afstand naar kijkt, vindt Abram de Swaan, zie je dat eigenlijk alle betrokkenen in een dwangpositie zitten. ‘Het is heel logisch dat financiële instellingen roepen dat ‘het toezicht’ hun zaken in de weg zit. Maar ik kan me óók voorstellen dat je het knap moeilijk hebt als toezichthouder. Wanneer het fout dreigt te gaan, kun je alleen maar zachtjes ‘brand’ roepen. Of zelfs dat niet:

je mag slechts temperatuurverschillen constateren, anders ben je zélf de spelbreker die het vertrouwen ondermijnt.’

Dat is ook wat Nout Wellink bedoelt, als hij nog maar weer eens reageert op de vraag: had de Nederlandsche Bank niet eerder een signaal over Icesave kunnen afgeven? ‘Op het moment dat je waarschuwt, is dat het einde van de bank. Zo werkt dat. Wat je dan moet afwegen: staan de rekeninghouders er in dat geval béter of sléchter voor dan als je wacht maar er niet in slaagt de problemen op te lossen? Dat is het dilemma. Mijn persoonlijke taxatie is deze: de val van Lehman Brothers heeft op 15 september de kredietcrisis in een nieuwe versnelling gebracht en een extra golf van wantrouwen over de wereld gespoeld. Die golf heeft IJsland relatief hard getroffen, en maakte de situatie te fragiel om in dialoog met de collega’s daar een uitweg te vinden. Bovendien is IJsland een heel eind zwemmen - en dat bedoel ik óók figuurlijk.’

De schuld van de financiële crisis is niet in één paar schoenen te schuiven, vindt Wellink. Hij illustreerde dat met de slagzin van de oude typetjes Jacobse en Van Es: ‘Geen gezeik, allemaal rijk!’. ‘Daar zit een grote wijsheid achter, want wat gebeurt er nu? Dat men alleen de banken beschuldigt. Maar: banken hebben klanten! En die vragen zelf óók om constructies. Als de ene ze niet biedt, gaan ze naar de andere. Neem de *rating*-instituten, die willen ook rijk worden door in overleg met klanten een hogere kwalificatie voor producten te krijgen. En ja, je hebt toezichthouders die er meer op letten dat hun land een financieel centrum wordt dan dat ze solide banken hebben. Er zijn zelfs regelgevers die niet bereid zijn om regels te geven. Kortom: laten we ons met z’n allen verantwoordelijk voelen voor wat er gebeurd is.’ •

Voetballers te koop

Nederlandse voetbalclubs contracteren beduidend meer spelers vanuit het buitenland dan zij aan buitenlandse clubs slijten. In de periode 2003-2008 zochten 180 in Nederland spelende voetballers hun heil in het buitenland en trokken Nederlandse clubs 272 potentiële versterkingen aan.

Kwaliteit mag wat kosten! De 180 geëxporteerde voetballers leverden in totaal EUR 421 miljoen op, terwijl voor de 272 aangekochte spelers slechts EUR 196 miljoen moest worden neergeteld. Voor de BV Nederland betekent dit een batig 'transferoverschot' van EUR 225 miljoen. Het overschot komt vooral van de 'grote'

drie: Ajax neemt 44 procent voor zijn rekening, op respectabele afstand gevolgd door PSV en Feyenoord. Hoe het zit met de overige clubs? De laatste jaren lijkt sprake van een inhaalslag: in toenemende mate dragen ook clubs als FC Twente, Heerenveen en 'zelfs' Sparta bij aan dit stukje handelsoverschot.

Het steentje

In tijden van crisis lijkt onzekerheid de basis van ons bestaan. Toch kan het geen kwaad om vooruit te kijken, om naar andere waarden te grijpen. Abdelkader Benali schreef een parabel over verlangen en liefde in een veranderende wereld.

door Abdelkader Benali

Op de basisschool leerden we onze positie in de wereld te bepalen door het tekenen van je huis, waarna om het huis een cirkel werd getekend en dat was je straat. De tweede cirkel stond voor de buurt. Nog een cirkel, de stad. Nog een cirkel, het land en de laatste grote cirkel stond voor de wereld. Deze oefening verwarde me. Het was het tekenen van het huis dat me moeilijk viel. Moest dat het huis zijn waar ik geboren was in Marokko, een herinnering die nog in me leefde? Was dat het huis waar ik mijn eerste jaren in Nederland had doorgebracht in een arbeiderswijk in Rotterdam-West en waar ik, op mijn nieuwe woonadres, elke dag naar terug verlangde? Of moest het toch het huis worden waar we op dat moment als gezin van vier in woonden? We waren net verhuisd, ik was samen met mijn broer naar een nieuwe school gegaan en ik moest voor de tweede keer in een paar jaar wennen aan een nieuwe omgeving. Onze eerste verhuizing uit Marokko naar Nederland lag niet eens zo heel lang achter ons. Mijn vader zette het leven dat hij als gastarbeider had geleid enthousiast voort: altijd onderweg, altijd van positie veranderend.

Ik was een ongedurig kind. Snel afgeleid. Vol energie op zoek naar iets of iemand om zich op te richten. Mijn jongere broer groeide in mijn schaduw op. Ik was overal sneller bij en schrokte alles naar binnen en wanneer het niet ging zoals ik het wilde, brulde ik aria's van gekwetstheid. Mijn broer moest het doen met de restjes; een rol waar hij zich nooit over beklagde.

En nu waren we verhuisd.

Dat huis lag aan een klein park met mooie bomen die in de lente prachtige roze bloemen droegen. Mijn moeder zette het raam open zodat de geur van het bloeisel naar binnen kon komen en ging dan vervolgens aan het raam zitten, om de zonnestralen de kans te geven over haar gezicht te strijken. Ze was meestal druk bezig om ons in de kleren te krijgen, schoon te maken en te houden, maar wanneer ik haar daar zo zag zitten, haast roerloos, dan voelde ik dat ze, hoewel ze daar nooit uiting aan gaf, eventjes gelukkig moest zijn op deze plek, ver van haar ouders en zussen. Of laat ik zeggen dat het

geen puur geluk was, maar de afwezigheid van zorgen en ongeluk. Want dat was hoe ze haar staat in de migratie beschouwde: als een diep ongeluk waar ze niets aan kon doen.

Iets van dat ongeluk moet in mij zijn gestroomd en zich daarna, dubbel zo stevig, een weg naar buiten hebben gezocht. Het was niet eerlijk verdeeld in de wereld. Meesters en juffen vonden me een aardig, maar wat druk kind. Mijn plotselinge driftaanvallen werden met de mantel der liefde bedekt. Hij kwam uit een ver land, was net verhuisd. Het heeft tijd nodig. Gelukkig was zijn broertje een ander verhaal. Die was kalm en rustig.

De Berkelselaan in Rotterdam-Noord, daar scheen voor ons dat voorjaar de zon.

Hoewel dit huis het vorige huis op alle fronten versloeg (meer ruimte, een eigen slaapkamer, een bad, grote ramen, uitkijk op de trein die elke minuut passeerde) had het een groot gebrek: mijn twee beste vrienden woonden niet in de buurt. Uit elke straat die ik passeerde, meende ik hun lokroep te horen. Met hen had ik belletje getrokken, de buurt onveilig gemaakt.

Mijn vader moet hebben gezien dat ik onrustig was geworden door het gemis van mijn vrienden en besloot een fiets voor mij te kopen. Hij had het op dinsdag aangekondigd en op woensdag had hij er een gevonden in een fietswinkel voor tweedehandsjes.

Hij voerde de fiets aan zijn hand mee en ik stond hem al, samen met mijn broer, bij de voordeur op te wachten. En net toen ik dacht dat hij me de paars gekleurde fiets zou overhandigen, reikte hij het vehikel aan mijn broer. 'Jullie zullen er samen mee moeten doen,' zei hij en liet ons achter in diepe verwarring over van wie die fiets echt was.

Mijn broer was net wat sneller dan ik van die verwarring bekomen en voordat ik het wist zat hij op de tweewieler en croste, totdat de avond viel en onze moeder hem naar binnen riep, in het park dat het een lieve lust was. Hij gunde me geen blik, geen moment kwam het op in zijn hoofd om mij deel te laten nemen in de vreugde van het nieuwe bezit. Hij was opgeslokt door de fiets als in een droom. Voor het eerst was mijn broertje sneller dan ik en maakte gebruik

van wat hem gegeven was, zonder ook maar een keer te denken aan mij.

Ik voelde een onbedwingbare drang om terug te slaan. Ik nam me voor de fiets te vernielen.

De volgende dag, meteen na schooltijd, pakte ik de fiets en snelde ermee het park in. Het grote crossen totdat de totale uitputting erop volgde, kon beginnen. Ik zou de fiets de vernieling inrijden en hem daarna terug brengen naar huis. Mijn vader zou bij thuiskomst van werk mijn broer op de vernieling aanspreken. Hij zou een nieuwe fiets voor me kopen. De oude orde zou weer hersteld worden.

Zo zou het gaan, zo had ik het me voorgenomen.

Na een paar rondjes warm draaien, spooog ik, als een echte berijder, in mijn handen en begon als een gek rondjes te draaien. Geen bocht was me te gek. Ik slipte dat het een lieve lust was. Het kon me niet schelen dat door het veelvuldig knijpen in de remmen, de remblokjes in sneltreintempo versleten raakten. Dat was juist de bedoeling! Deze fiets was voor mij bestemd, mijn broer had hem van me afgenomen en hij zou daarvoor moeten boeten. Ik geen fiets, hij ook geen fiets.

Het duurde niet lang of ik zag dat mijn inspanning vruchten begon af te werpen in de vorm van beschadiging aan de lak van de fiets. Ik zou nog een bocht nemen. En toen gebeurde het.

Bij de laatste bocht remde ik zo hard af dat ik ten val kwam en mijn knie het grind raakte. Samen met de fiets gleed ik onderuit. Mijn lichaam klapte dubbel. De fiets had me in de houdgreep. Met veel pijn en moeite lukte het me om uit de verstrengeling te geraken.

Mijn hand lag open. Mijn broek was beschadigd en bloed kroop uit mijn knie. Ik had mijn wraak maar wat voor prijs had ik ervoor betaald. Ik kon niet overeind komen. Iemand moest me helpen. De straat was verlaten, in de verte blafte een hond. Iemand pakte me. Hielp me overeind. Het was mijn broer. Hij had al die tijd naar me gekeken vanuit het raam. Hij had gezien wat ik aan het doen was. Ik zag het aan zijn ogen.

Met een bebloede knie en kapotte fiets aan de hand strompelde ik terug naar huis, trillend bij het vooruitzicht mijn moeder te zien. Ik wist zeker dat hij heel goed begreep waarom ik als een gek in het park had gecrost. Op dat moment voelde ik dat mijn wraakpoging op een verschrikkelijke mislukking was uitgelopen. Ik was al die tijd buiten geweest. Ik had dit gedaan. Er was geen enkele manier om het op mijn broer af te schuiven. En ik vreesde mijn broer. Hij had gezien wat ik van plan was geweest en nu was het aan hem, en dat was natuurlijk, om mij mijn gepaste straf toe te dienen. We zetten de fiets in de gang en liepen de trap op.

De reactie van mijn broer verbaasde me. Hij leek meer geschrokken te zijn van mijn verwonding dan van de schade aan de twee-

wieler. 'Loop meteen door naar onze kamer,' zei hij en liet me voorgaan de trap op. Daar bracht hij me een schone broek. Ik zag dat hij ook jodium bij zich had en een kom met lauw water. 'We moeten de wond schoonmaken,' zei hij en hij pakte een schone zakdoek die hij in lauw water depte. Toen pas liet hij de jodium erop vallen. Dat mijn broer dit allemaal voor mij deed, zonder een spoor van grappenmakerij of boosaardig commentaar om zijn zoetheid van wat zuur te voorzien, verbaasde me nog veel meer dan dat hij dit deed.

'Je bent rood,' zei mijn broer.

'Wat?'

'Je hoofd. Je bent knalrood.' Ik keek in de spiegel en zag de reflectie van een jongen die zich diep schaamt.

'Belof me een ding,' zei mijn broer. En nu zou het komen. De straf zou toch komen.

'Ja.'

'Krab niet aan de korst. Dat zou zonde zijn van al mijn werk.' Die avond vroeg mijn vader waarom mijn hand geschaafd was en waarom de zo goed als nieuwe fiets beschadigd was.

'Dat komt door mij,' was mijn broer me te snel af. 'Ik dacht dat hij achterop kon, maar hij viel.' Mijn vader vroeg niet verder. Mijn broer en ik wisten dat mijn vader hem lichter woog dan mij. Hij had me voor de tweede keer die dag gered. Een keer van zijn toorn, de tweede keer van die van mijn vader.

Ik had onmiddellijk spijt van mijn daad en die dagen erna was ik aardiger voor hem dan ik normaliter zou zijn geweest. Alleen in die dagen – het was prachtig weer om te gaan fietsen – was er niets dat hem kon opvrolijken nu hij geen beschikking had over zijn fiets. Ik nam dit mezelf kwalijk en durfde hem niet meer aan te kijken.

Er vormde zich een aantrekkelijke korst over de wond, waar ik maar met moeite weerstand aan kon bieden om het er vanaf te krabben. Een week later lag ik in bad en trok de korst van de knie. Uit het bloed en pus kwam een steentje omhoog, een verlate souvenir van de val. En toen gebeurde er iets waaruit de schrijver jaren later zijn inspiratie zou putten: hoewel de val pijnlijk was, mijn knie geschaafd, mijn moeder razend en ik de boze blik van mijn broer moest verdragen, voelde ik toen ik het steentje los had gepulkt uit de wond, een diep geluksgevoel. De val had de weg vrijgemaakt om mijn broer te zien zoals hij echt was. In het bad stroomde bloed en pus. Ik bewaarde het steentje.

Mijn vader liet de paarse fiets repareren. Hij gaf de fiets aan mij.

'Want dat lijkt me beter.' Ik zei niets, wachtte tot mijn vader weg was en gaf toen de fiets aan mijn broer. Een paar minuten later zag ik hem buiten crossen. Het steentje heb ik nog steeds. •

Abdelkader Benali (1975) schreef dit verhaal in opdracht van DNB Magazine.

Integriteit in een *nutshell*

Door Femke de Vries

Hoofd Compliance en integriteit bij de Nederlandsche Bank

Ik heb bij columnisten altijd het beeld van mannen van de wereld (of vrouwen natuurlijk) die dag in dag uit de actualiteit afstruinen, om vervolgens een gevatte analyse van de wereldproblematiek in een paar honderd woorden af te leveren. Een prestatie waar ik altijd met een zeker ontzag naar kijk. Toch was ik optimistisch gestemd, toen ik werd gevraagd een column te schrijven over 'integriteit'.

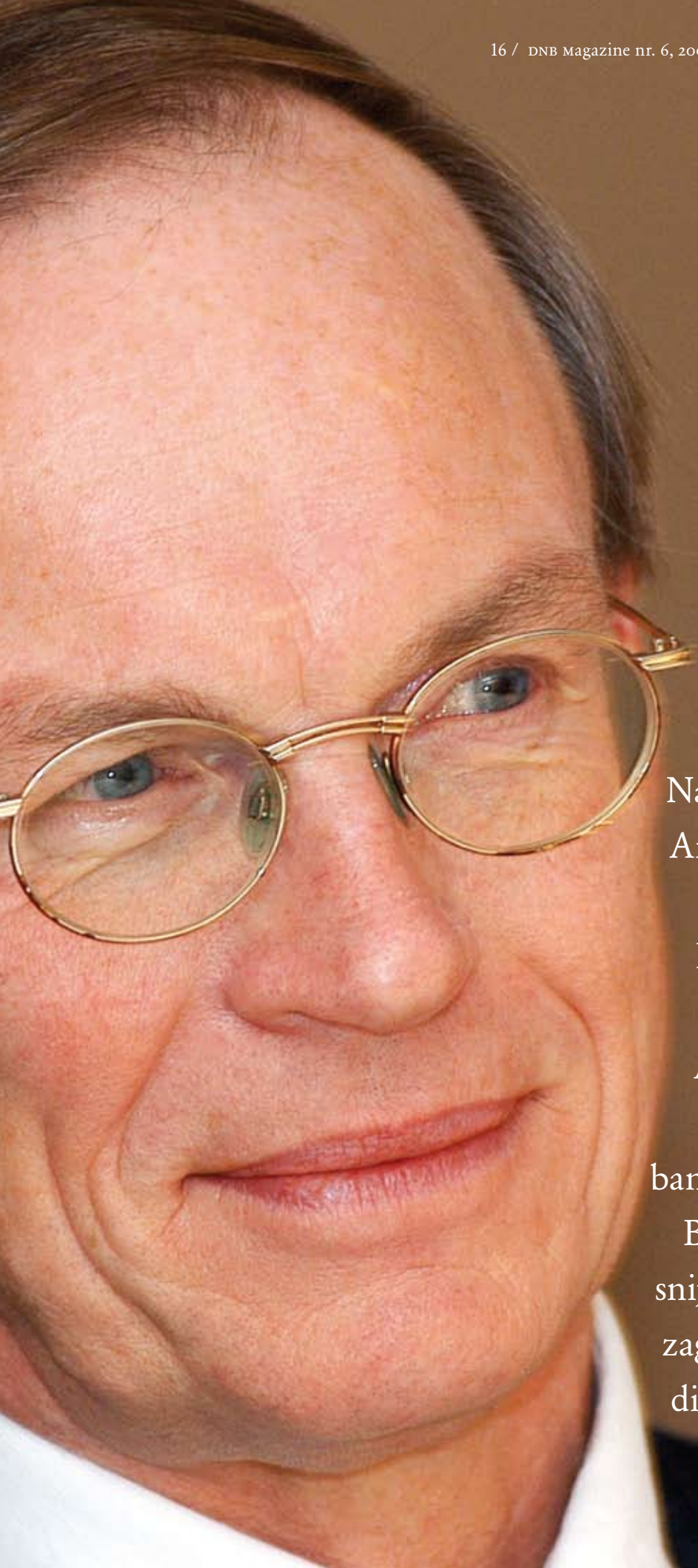
Er is namelijk geen onderwerp dat mij het laatste jaar zo heeft weten te boeien. Bovendien zit het met de actualiteit wel goed: het woord 'integriteit' is nog nooit zo veel gevallen als in de afgelopen maanden. Die paar honderd woorden, dat zou ook wel moeten lukken. Restte alleen nog de gevatte analyse. Maar van wat? Van de betekenis van het woord integriteit? Of van de relatie tussen integriteit en de kredietcrisis? Die laatste combinatie levert alleen al op Google 13,700 hits op. Kleine kans dat ik daar nog iets zinvols aan kan toevoegen. Een antwoord op de vraag wat integriteit betekent voor een medewerker van de Nederlandsche Bank? Ambitieuw om in

een paar honderd woorden samen te vatten, maar ik waag een poging.

Integriteit betekent voor een medewerker van de Nederlandsche Bank het nemen van professionele verantwoordelijkheid. Doen waarvoor je bent aangesteld en staan voor wat je doet. Dat klinkt simpel, maar is het natuurlijk niet. Het is niet altijd gemakkelijk te bepalen hoe je doet 'waarvoor je bent aangesteld'. Zeker niet in een omgeving die voortdurend verandert. In een dergelijke omgeving geven regels niet altijd de oplossing voor een probleem.

Doen waarvoor je bent aangesteld betekent alle belangen afwegen en bereid zijn om keuzes te maken die je niet altijd in dank worden afgenomen. Het betekent bijvoorbeeld maatregelen nemen bij een onder toezicht staande onderneming, zonder in staat te zijn de spaarders te waarschuwen. Het betekent weerstand bieden aan familieleden, die een beroep op je doen om te vertellen hoe hun bank er voor staat. Niet altijd een gemakkelijke opdracht, maar wél een mooie uitdaging. •

Na tien jaar neemt directielid Arnold Schilder afscheid van de Nederlandsche Bank. Hij wordt voorzitter van de International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) in New York. De banden met de Nederlandsche Bank wil Schilder niet doorsnijden. 'Ik heb een groot ontzag voor de opmerkzaamheid die in dit gebouw rondzingt'.

Door Ellen Tolsma

Interview Arnold Schilder

‘Als toezichthouder probeer je rust te brengen’

U gaat weg tijdens een historische periode in de financiële geschiedenis. Een geval van slechte timing?

‘Natuurlijk is het jammer om juist nu weg te gaan. Aan de andere kant: er is al heel veel tot stand gekomen waar ik wél bij betrokken ben geweest. Denk alleen al aan de recente gebeurtenissen bij onze grote banken. Binnen de financiële wereld worden de komende tijd heel wat handen uit de mouwen gestoken. Juist in mijn nieuwe functie kan ik hier aan bijdragen. In de verklaring van de G20-top in Washington staat bijvoorbeeld een expliciete verwijzing naar het werk van de IAASB.’

Wat houdt uw nieuwe functie bij de IAASB in?

‘Alle beroepsorganisaties van registeraccountants wereldwijd hebben zich verenigd in de International Federation of Accountants (IFAC). Namens Nederland maakt het NIVRA hier deel van uit. Het IFAC wil de kwaliteit van het accountantswerk verbeteren en doet dit onder meer via drie ‘boards’. Twee richten zich op ethiek en educatie. De derde, grootste, board ontwikkelt internationale standaarden voor accountantscontrole. Van dit laatste orgaan, de IAASB, ben ik straks de voorzitter.’

Was u op uw werk bij de Nederlandsche Bank uitgekeken?

‘Absoluut niet. Ik was van plan nog een flinke tijd hier te blijven. Toen ik werd gevraagd te solliciteren heb ik alleen mijn CV ingestuurd, verder niets. Maar toen ik tot de laatste ronde doordrong, besepte ik dat alles wat ik in veertig jaar heb geleerd in deze functie tot een organisch geheel samenvloeit. Daarbij denk ik aan mijn ervaring in de accountancy, waaronder mijn voorzitterschap van het NIVRA. Aan mijn werk als toezichthouder, waardoor ik al veel internationaal opereer en partijen op één noemer moet brengen. Maar ik denk ook aan mijn studie theologie, waarbij de wil om te zorgen voor mensen een grote rol speelde.’

Beschouwt u dit laatste als een rode draad door uw carrière?

‘Ja, ik heb altijd willen werken aan het brengen van rust in het

leven van mensen. Als accountant ben je hier heel direct mee bezig, vooral als je bij kleine bedrijven om de tafel zit. Zij verwachten veel van jouw rol als adviseur en leggen vertrouwelijke, emotionele problemen bij je neer. Ik heb wel meegemaakt dat ik in familieruzies moest bemiddelen. Dan ben je een echte vertrouwensman.

Ook als toezichthouder probeer je rust te brengen. Geef je mensen het vertrouwen dat ze bij hun geld kunnen komen, dat hun verzekering zal uitkeren. Een moment waarop ik me dat echt realiseerde was in het tweede Fortisweekend, toen de Staat op vrijdag de Nederlandse tak volledig had overgenomen. Ik fietste die zaterdagochtend door mijn woonplaats Almere en zag hoe een man bloemen kocht, hoe een vrouw met haar boodschappen achterop voorbij fietste. Ik besepte: daar doen we het voor. In de psalmhertaling van Huub Oosterhuis is dit heel mooi omschreven*. Hier spreekt vertrouwen uit, geborgenheid. Dat is waar de Nederlandsche Bank als toezichthouder voor staat.’

Het vertrouwen in de financiële wereld heeft een enorme deuk opgelopen. Is de schade zo groot, dat er een nieuwe bancaire wereldorde zal ontstaan?

‘Banken zijn voor een deel vergeten wie hun klanten waren. Te veel draaide om de winstgevende *shareholders*. Ze namen te grote risico's met complexe producten. Maar het is net als bij een stoelendans: zolang de muziek speelt, loop je door. Toen de Amerikaanse hypothekenmarkt in elkaar stortte, bleek de risicobeheersing van banken onvoldoende te zijn geweest. Krijgen we hierdoor een nieuwe orde? Nee, want er blijven geldstromen over de hele wereld gaan, banken moeten verschillende soorten klanten blijven bedienen. Wel zullen banken meer terugkeren naar het traditionele bankieren, richting hun oorspronkelijke kerntaken. Ook zullen ze meer kernkapitaal gaan aanhouden en de bonussen baseren op lange termijn-, in plaats van op korte termijnprestaties. Maar een complete aardverschuiving wil ik dit niet noemen.’

- 1948: geboren in Utrecht
- 1966: Examen Gymnasium A, Kampen.
- 1974: Doctoraal theologie, Universiteit Utrecht
- 1980: Diploma Accountancy, NIVRA
- 1980-1998: Accountant bij (de voorlopers van) PricewaterhouseCoopers, sinds 1985 als partner.
- 1988 – 1998: Parttime hoogleraar Accountantscontrole, Universiteit Maastricht
- 1991: Parttime hoogleraar Accountantscontrole, Universiteit van Amsterdam
- 1994: Doctor in de economische wetenschappen, Universiteit Groningen
- 1994-1995: Voorzitter van het Koninklijk Nederlands Instituut van Registeraccountants (NIVRA)
- 1 juli 1998- 1 januari 2009: directeur van de Nederlandsche Bank, met banktoezicht in de portefeuille. Lid van het Bazels Comité van Banktoezichthouders (en van 1999-2006 voorzitter van de Accounting Task Force daarvan) en van het Committee of European Banking Supervisors
- 2005-2008: lid van de Public Interest Oversight Board (die toezicht houdt op o.a. de IAASB)

Schilder heeft in 2001 de onderscheiding van Ridder in de Orde van Oranje Nassau ontvangen voor zijn bijdrage aan de ontwikkeling van Almere. Schilder en zijn vrouw hebben drie kinderen en vier kleinkinderen.

Wat zal er veranderen op het gebied van toezicht?

‘De ontwikkeling van complexe financiële producten als zodanig, daar gaan toezichthouders niet tegen in. Dat kan ook niet. Als je alles wilt controleren, valt de samenleving stil. Kijk naar de communistische samenleving, die is ook aan zichzelf ten onder gegaan. Toezichthouders blijven per definitie achter innovaties aanlopen, maar gaan door harder te hollen de afstand wel verkleinen. In de organisatiedoelstelling van de Nederlandsche Bank voor 2009 staat dit als *Streetwise* omschreven: de bank moet de innovaties in de financiële wereld nog dichterbij de huid gaan zitten. Verder zal het toezicht meer grensoverschrijdend worden. Logisch: de financiële crisis heeft het succes van Europese samenwerking bewezen. De centrale banken in Europa hebben samen de financiële instellingen door de crisis heen getrokken. Die band tussen centrale bank en toezicht heb ik bij DNB als heel wezenlijk ervaren.’

De wereld van het internationaal banktoezicht laat u straks achter zich. Wat gaat u het meest missen?

‘Ik ben niet van plan om de banden met de Nederlandsche Bank helemaal door te snijden. Ik houd contact en overleg. De

banden wil ik ook niet doorsnijden, want ik heb ontzag voor de opmerkzaamheid die in dit gebouw rondzingt. Aan een besluit gaan grondige analyses vooraf, waarbij we vanuit het complete plaatje steeds meer doordringen tot de kern van het probleem. Deze ontdekkingstocht zit in de genen van de organisatie. En dat moet ook wel, want mede dankzij onze bedachtzaamheid verdienen wij ons gezag in de samenleving.’

U bent zelf ook een bedachtzaam man?

‘Ik kom graag in bedachtzaamheid tot conclusies. Ga nooit overhaast te werk. Misschien ook een reden dat ik zo houd van het fysieke schrijfproces. Ik schrijf graag, letterlijk met de pen. Bij voorkeur met muziek van Bach op de achtergrond. Heerlijk, dan kom ik in een soort *flow*.’

U heeft ooit een kinderboek geschreven voor uw kleinkinderen. Bent u een echte familyman?

‘Ik heb net dit weekend de tekst voor het tweede boekje geschreven! Nu gaat mijn vrouw de illustraties tekenen. Mijn gezin is erg belangrijk voor me. Mijn kinderen en kleinkinderen wil ik graag blijven zien, een van de redenen dat ik niet naar New York ga verhuizen. Dit hoeft ook niet, want voor mijn nieuwe functie vlieg ik de hele wereld over. Dan ben ik toch nauwelijks op kantoor. Bovendien kun je telefonisch en per e-mail vanuit Almere ook een hele hoop regelen. Ik reis voor mijn werk graag naar alle uithoeken van de wereld, maar ik vind het heerlijk om naar de rust van het polderland terug te keren.’ •

* Theoloog/dichter Huub Oosterhuis maakte voor DNB Magazine een hertaling van psalm 36. Het fragment waar Arnold Schilder op duidt, luidt:

*Daarom zoeken de kinderen der mensen
hun toevlucht in de schaduw van uw vleugels
en leven zich aan de overvloed van uw huis.*

(...)

*Maak een gemeente van vriendschap
die het verlangen voedt
naar uw komende wereld.*

‘Als het verhaal maar klopt’

Jaarlijks bezoeken ruim tienduizend mensen het DNB Bezoekerscentrum aan de Achtergracht 4. Voor het keuzevak Beleggen, onderdeel Gedragseconomie, brengt docent Theo Feijen van de Hogeschool van Amsterdam vier tot zes keer per jaar een bezoek.

door Nicole Paehlig

Wat maakt het DNB Bezoekerscentrum zo interessant voor uw studenten?

‘Door een bezoek te brengen aan DNB wordt het een en ander veel duidelijker voor hen. Je kunt het hun op school ook wel uitleggen, maar in het Bezoekerscentrum is het visueel veel aantrekkelijker. En ook door de quiz die ze er kunnen doen, blijft de informatie beter hangen. Maar behalve informatief vinden de studenten het ook een leuk uitje. Ze vinden het altijd fijn als ze even weg mogen uit de schoolbanken!’

Wat vinden de studenten het leukst?

‘Goud en vals geld. Zonder meer!’

Studenten staan te springen om goud op te tillen en natuurlijk proberen ze te ontdekken welk geld vals is en welk niet. Overigens merk ik dat de studenten assertiever zijn dan een jaar geleden. Dat komt door de kredietcrisis. Daardoor is alles nu heel actueel. Studenten stellen veel kritischere vragen, bijvoorbeeld als er over het toezicht van DNB wordt verteld.’

Wat vindt u zelf het leukst aan het Bezoekerscentrum?

‘Erg prettig is dat ik zelf ideeën kan aanbrengen. Als ik bijvoorbeeld een bepaald onderwerp aangesneden wil hebben,

zoals Icesave, of wil dat een bepaalde spreker komt, dan wordt dat voor mij geregeld.’

Wat vindt u van de studenten die de rondleidingen verzorgen, en zitten daar eigen studenten bij?

‘Er is natuurlijk een rode draad die de studenten allemaal volgen. Dat de ene het beter doet dan de andere, maakt niet uit. Als het verhaal maar klopt, en dat doet het. Nee, van onze opleiding zijn er geen studenten die rondleidingen verzorgen in het Bezoekerscentrum. Je brengt me op een idee!’ •

Een zee van mogelijkheden

Wie vanaf het strand naar de Noordzee kijkt, ziet nu nog een woeste leegte. Maar over twintig jaar zou die plas water wel eens een belangrijke bron van schone energie kunnen zijn. Wil die duurzame technologie de komende jaren tot volle wasdom komen, dan is er nog veel innovatie nodig.

door Rutger Vahl

Wie een schone-energiebron uitvindt die olie en gas kan vervangen, is welhaast zeker van de Nobelprijs. Die persoon geeft de mensheid een alternatief voor fossiele brandstoffen, lost gelijktijdig het klimaatprobleem op en zet en passant de wereldeconomie op een ander spoor. Tja, als dat toch eens zou kunnen... Maar het kan niet. Althans, voorlopig niet. Als we iets zeker weten over onze toekomstige energievoorziening, dan is het dat geen enkele duurzame bron in de komende decennia in onze gigantische energiebehoefte kan voorzien. Met alleen windenergie komen we er niet en met alleen zonnecellen al helemaal niet. Maar stappen we af van het idee dat we onze stroom en warmte hoofdzakelijk uit één bron moeten betrekken – zoals we dat de afgelopen eeuw hebben gedaan met olie en gas – dan doemt ineens een geheel nieuw energielandschap op. Zonnepanelen op het dak, windparken op zee, biobrandstof in de tank, biomassa voor stroomopwekking, brandstofcellen in de auto, warmtekrachtkoppelingen en aardwarmte om woonwijken te verwarmen. Alternatieven zijn er genoeg, maar kunnen we ze ook benutten? En welke kansen zijn er voor de Nederlandse economie en ons bedrijfsleven?

Het huidige kabinet heeft ambitieuze energiedoelen. In 2020 moeten we dertig procent minder CO₂ uitstoten dan in 1990 en moet twintig procent van alle energie in Nederland duurzaam zijn. Nu is dat nog minder dan vijf procent. In de komende twaalf jaar moeten dus enorme stappen worden gezet. Daar is veel geld voor nodig. In de periode 2008-2011 investeert het kabinet meer dan vier miljard euro in duurzame energie en warmte. Nog eens 900 miljoen euro gaat naar energie-innovatie. Voor energiebesparing is bijna 1,2 miljard uitgetrokken en voor CO₂-reductie bijna een miljard. Bij elkaar besteedt dit kabinet dus zeven miljard euro aan een schone en zuinige energievoorziening*.

Een deel van dat geld is bestemd voor de ontwikkeling van windenergie. Windmolens op land zijn van alle duurzame opties het goedkoopst en concurreren het beste met elektriciteit uit fossiele bronnen, stelt de *Energienota 2008* van het Ministerie van Economische Zaken. De huidige windmolens produceren gezamenlijk iets meer dan 1.500 megawatt stroom, die omgerekend 600.000 huishoudens van stroom voorzien. In 2020 moet dat 4.000 megawatt zijn. Maar de grootste klapper wordt gemaakt op de Noordzee. Daar moeten nieuwe wind-

‘Onder onze voeten zit meer energie dan we ooit nodig zullen hebben’

parken komen met een totaal vermogen van 6.000 megawatt, goed voor meer dan tien procent van het elektriciteitsverbruik in Nederland. In 2020 moet wind op zee zo rendabel zijn dat er geen subsidie meer nodig is, vindt het kabinet.

Wind op zee is niet goedkoop. De investeringskosten bedragen zo’n 250 miljoen euro per 100 megawatt, zegt directeur Johan Swager van participatiemaatschappij Meewind, dat samen met andere partijen een windpark op de Noordzee wil financieren. ‘Maar bedenk dat de levensduur van die parken zo’n twintig jaar is waardoor investeerders de kosten goed kunnen terugverdienen.’ Relevanter vindt Swager dat de huidige generatie windmolens op zee binnen drie tot zes maanden de energie opwekt die het heeft gekost om ze te bouwen en te plaatsen. ‘Na maximaal een half jaar is een windpark op zee dus al een netto-energieleverancier.’

Blauwe energie

Windmolens bestaan al vele jaren. Maar het beeld dat er daarvoor weinig meer aan turbines te verbeteren valt, klopt niet. ‘Diverse Nederlandse bedrijven richten zich op innovaties’, stelt Swager. Hij verwijst naar het Noord-Hollandse bedrijf Darwind dat een traploze overbrenging (‘direct drive’) heeft ontwikkeld, vergelijkbaar met de automatische transmissie uit de oude Daf’jes. Deze techniek maakt windmolens veel minder kwetsbaar bij harde wind. Swager: ‘Innovatie kan ook in andere dingen zitten. Zo ontwikkelde de TU Delft een platform voor op ruwe zee dat de golfslag neutraliseert, zodat werklieden gemakkelijker op de windmolens kunnen overstappen.’

Ook Nederlandse energiebedrijven geloven in windenergie. Over drie jaar wil Eneco twintig procent van zijn energie opwekken uit duurzame bronnen en in 2020 zelfs zeventig procent. Het grootste deel moet komen van *offshore*-windparken. ‘Probleem van windenergie is dat het soms niet hard genoeg waait’, zegt Eneco’s Aad Storm, die zich bezighoudt met innovatieprojecten. ‘Op die momenten zul je alternatieven moeten

hebben. De komende tien tot twintig jaar blijven gasgestookte centrales belangrijk als achtervang voor als het niet waait. Maar we kijken ook naar duurzame alternatieven. Je kunt bijvoorbeeld denken aan een ‘energiemeer’. Produceren windmolens meer stroom dan de vraag, dan pomp je met overtollige energie een kunstmatig meer vol. Waait het niet, dan laat je het meer via turbines leeglopen waardoor elektriciteit wordt opgewekt.’ Een andere technologie waar Eneco naar kijkt is zogenaamde blauwe energie. Daarbij wordt stroom opgewekt door zoet en zout water langs membranen te laten stromen. Uiterlijk in 2010 moet een pilotproject starten op de Afsluitdijk. Een grootschalige centrale zou dan rond 2018 van start kunnen gaan. ‘Blauwe energie heeft veel potentie. Het wekt in dezelfde tijd vier keer zoveel energie op als een gemiddeld windpark,’ aldus Storm.

Heet water

In theorie is zonne-energie de mooiste vorm van duurzame energie, vooral omdat er zo’n overvloed aan is. Dagelijks straalt de zon over onze planeet 7,5 duizend keer meer energie uit dan de mens gebruikt. Vooralsnog echter blijven de kosten van zonnecellen te hoog om deze energievorm concurrerend te maken, helemaal in noordelijk gelegen landen als Nederland. Innovaties richten zich op het vervangen van het dure silicium. Ze werkt Energie Centrum Nederland aan zonnecellen met een siliciumlaag die honderd keer zo dun is als bij conventionele zonnecellen. Twee oud-studenten van de TU Delft hebben een ruit ontwikkeld die tegelijk een doorschijnend zonnepaneel is. Zelfs in een regenachtig land als Nederland broeit het dus van innovaties in zonne-energie.

Niet alleen boven ons hoofd hebben we een onuitputtelijke energiebron. Ook onder onze voeten zit meer energie dan we ooit nodig zullen hebben. Op grote diepte in de aardbodem bevindt zich gloeiend heet water dat – opgepompt – complete wijken kan verwarmen en zelfs stoomturbines kan aanjagen om stroom op te wekken. ‘Het streven is in 2020 zo’n twintig tot dertig installaties

‘De Tweede Maasvlakte is ideaal voor windenergie’

voor aardwarmte gereed te hebben in Nederland’, zegt Victor van Heekeren van het Platform Geothermie. ‘Daarmee kunnen dan 120.000 woningen worden verwarmd, goed voor een CO₂-reductie van 144 duizend ton per jaar.’

Eén van die installaties komt in Den Haag, waar 4.000 nieuwbouwwoningen en 20.000 vierkante meter bedrijfsruimte met aardwarmte verwarmd gaan worden. Het hete water zit daar op 2.200 meter diepte. Dat nog niet heel Nederland is aangesloten op deze oneindige energiebron heeft alles te maken met de hoge kosten. Van Heekeren: ‘De centrale en het leidingnetwerk die je voor aardwarmte moet aanleggen kosten tientallen miljoenen euro’s. Maar ligt het er eenmaal, dan heb je tot in lengte van dagen warmte tot je beschikking. En reken je het om naar de kosten per vermeden ton CO₂ dan kan aardwarmte concurreren met bijvoorbeeld wind- en zonne-energie.’

Bijstoken

Economische activiteit leidt tot een hoog energieverbruik en hoge CO₂-emissie. Een bewijs daarvoor is de Rotterdamse haven, verantwoordelijk voor een kwart van de Nederlandse CO₂-uitstoot. Het Rotterdam Climate Initiatief wil dat de uitstoot in de havenstad in 2025 meer dan gehalveerd is ten opzichte van 1990. Opmerkelijk is dat dit gepaard moet gaan met een toename van de economische activiteit en groei van de werkgelegenheid. ‘Door innovatie en bepaalde speerpunten te benoemen, zal Rotterdam extra bedrijvigheid aantrekken’, denkt directeur Hans Smits van het Havenbedrijf Rotterdam.

Een van die speerpunten is biobrandstof. Er hebben zich de afgelopen jaren vier bedrijven in het havengebied gevestigd die biobrandstoffen gaan produceren, goed voor een gezamenlijke productie van 2,3 miljoen ton. Smits: ‘Het betreft nog wel biobrandstoffen van de eerste generatie – die concurreren met de voedselproductie – maar sommige centrales zijn ook geschikt voor tweede generatie brandstoffen. Dan praat je over groenafval en gewassen die geteeld zijn op gronden die niet geschikt zijn voor landbouw.’

Een ander speerpunt is duurzame energie. De Tweede Maasvlakte is ideaal voor windenergie, stelt Smits. ‘We willen daar zo’n honderd megawatt installeren. Dat komt naast de 160 megawatt die we in de haven al hebben staan. Alles bij elkaar kunnen straks 150.000 Rotterdamse huishoudens stroom uit windenergie krijgen.’ Een bijdrage aan een beter milieu is ook de jaarlijkse energiebesparing van twee tot drie procent, waaraan enkele grote Rotterdamse bedrijven zich tot 2020 hebben gecommitteerd. Maar met alleen duurzame energie kan het niet, benadrukt Smits. ‘Rotterdam is qua ligging ideaal voor conventionele energieopwekking. Daar zetten we dus ook op in. We hebben al drie energiecentrales en daar komen er de komende jaren nog zes bij. Inderdaad, daar zitten ook kolencentrales tussen. Maar Electrabel heeft al aangekondigd dat ze maximaal 50 procent biomassa willen bijstoken. Ook E.ON maakt zijn kolencentrale geschikt voor het bijmengen van biomassa. Beide centrales zijn trouwens ‘capture ready’, wat inhoudt dat ze geschikt zijn te maken voor het afvangen van CO₂.’

Lege gasvelden

De helft van alle duurzame energie in Nederland komt uit biomassa (waaronder biobrandstoffen). Helemaal onomstreden is biomassa niet. Wanneer gewassen speciaal geteeld worden om bij te stoken in energiecentrales gaat onze energievraag ten koste van de voedselproductie. Er wordt daarom gewerkt aan biomassa van de tweede en derde generatie, zoals groenafval en olie van de jatropa, een plant die niet eetbaar is en goed groeit op arme grond.

Nog meer omstreden dan biomassa is het afvangen van CO₂ en opbergen in lege gasvelden. Tegenstanders, met name uit de milieubeweging, vinden dat deze zogenoemde CCS-technologie geen duurzame oplossing biedt en dat investeringen hierin ten koste gaan van investeringen in echte duurzame alternatieven. Maar volgens Hans Smits van het Rotterdamse havenbedrijf kunnen we voorlopig niet zonder het afvangen en opslaan van CO₂. ‘Om in de groeiende energievraag te voorzien hebben we

kolen- en gasgestookte centrales nog nodig. Er is geen weg terug. CCS is een goede technologie om het probleem van de CO₂-uitstoot grotendeels en voor lange tijd op te lossen.'

Smits denkt dat de Rotterdamse haven zelfs een internationale koppositie kan krijgen in de opslag van kooldioxide. 'De infrastructuur van pijpleidingen van en naar de gasvelden onder de Noordzee ligt er al grotendeels. Verder hebben we het Westland dichtbij, waar tuinders CO₂ kunnen gebruiken om gewassen in kassen sneller te laten groeien.' Smits denkt dat het afvangen van CO₂ tussen 2015 en 2020 rendabel wordt. Binnenkort start er een pilot voor opslag in een leeg gasveld onder Barendrecht.

Catrinus Jepma, de Groningse hoogleraar Energie en duurzaamheid, denkt ook dat de opslag van CO₂ onontkoombaar is. Hij stelt dat Nederland alle kans heeft een internationale koploper te worden. 'Dat komt door onze ervaringen met aardgas. We hebben de infrastructuur, de lege gasvelden en de kennis van handelsstromen. Daar komt bij dat zo'n zestig procent van de belangrijkste CO₂-uitstoters in Europa in een straal van 500 kilometer rondom Nederland ligt. Er is nog geen land dat de opslag van CO₂ heeft geclaimd, dus laten wij daar de eerste in zijn.'

Jepma geeft toe dat deze oplossing pas vanaf 2020 echt kan gaan bijdragen aan een vermindering van de CO₂-uitstoot. 'We zitten met de techniek nog in de pilotfase. Tot 2015 wil de Europese Unie twaalf grootschalige demonstratieprojecten, waarvan twee in Nederland. Ons land moet nú de keuze maken, voor of tegen CCS.'

Hoewel de potentie van duurzame energie voor Nederland en het bedrijfsleven groot zijn, is niet iedereen even positief gestemd. Een van de grootste voorstanders van schone energie

én grootste criticasters van het huidige Nederlandse energiebeleid is Kees Vendrik, kamerlid voor GroenLinks. 'Het doel van 6.000 megawatt wind op zee is mooi, maar gaan we op deze manier nooit halen', zegt hij. 'De procedures voor het krijgen van een vergunning zijn ellenlang, waardoor investeerders gedesillusioneerd afhaken. Ik pleit al jaren voor een spoedwet voor wind op zee. Daarmee kan een hoop bureaucratie worden omzeild.' Vendrik zou ook graag zien dat het kabinet de vele innovatiemiljoenen alleen inzet voor groene projecten. 'In plaats van een duidelijke keuze te maken voor duurzaamheid geeft deze regering toestemming voor een kolencentrale. Dat is geen innovatie, dat is technologie uit de negentiende eeuw!'

Duits

Hoogleraar Catrinus Jepma is dat niet met Vendrik eens. 'Als je bij kolencentrales de CO₂ afvangt en onder de grond stopt, ben je wel degelijk bezig met vernieuwing.' Anders dan Kees Vendrik ziet Jepma in het afvangen van CO₂ een 'tijdelijke maar goede oplossing'. Hij is het wel eens met het GroenLinks-parlementariër dat het kabinet duidelijke keuzes moet maken. 'Duitsland doet dat goed. Daar gaat de regering helemaal voor wind- en zonne-energie. Er zijn heldere subsidies die ondernemers zekerheid geven, ook voor de lange termijn.'

Dat Duitse beleid werpt vruchten af. Duitsland beschikt over de grootste capaciteit windenergie ter wereld (een branche die aan 200.000 mensen werk geeft) en is de grootste markt voor zonnecellen. Duitsland is ook pionier in biobrandstoffen en waterstof-technologie. Mocht iemand dé allesomvattende oplossing voor het energie- en klimaatprobleem vinden, dan zou dat dus best wel eens een Duitser kunnen zijn. •

De geldpomp van de ECB

In de rubriek voor lezersvragen *Podium* dit keer de vraag: gaat de ECB straks niet failliet als ze telkens honderden miljarden in de geldmarkt pompt?

door Marijke Hoogendoorn

‘De geldkraan staat inderdaad al maandenlang wijd open. Banken kunnen sinds half oktober zelfs onbeperkt geld lenen bij de centrale bank. Dat is uiteraard niet zonder risico’s. Maar die leningen worden alleen verstrekt tegen acceptabel onderpand. Bovendien brengen ze extra inkomsten op, en dat vormt een buffer om eventuele verliezen op te vangen. Dus de centrale bank gaat echt niet failliet hoor!’, vertelt John Thoolen, specialist Financiële markten bij DNB.

In normale tijden lenen banken elkaar onderling, in alle vertrouwen, enorme bedragen voor korte tijd. Dat hele systeem van lenen aan elkaar, de interbancaire geldmarkt, stoelt op het vertrouwen dat de ander kan terugbetalen: morgen, overmorgen of volgende week. Als dat vertrouwen er niet meer is, komt de geldmarkt tot stilstand en dan kunnen problemen in het betalingsverkeer ontstaan. ‘Om dat te voorkomen grijpt het Eurosysteem tijdig in. Dus niet alleen de ECB, maar ook DNB, de Bundesbank, de Banque de France en alle andere nati-

onale centrale banken die deel uitmaken van het Eurosysteem. Door tijdelijk extra geld uit te lenen aan commerciële banken zorgen wij ervoor dat het financiële systeem blijft draaien. Commerciële banken die een lening willen, kunnen inschrijven op veilingen en hiervoor aankloppen bij de centrale bank van hun land. Tot medio januari worden alle inschrijvingen op dit soort veilingen volledig toegewezen. Natuurlijk moeten de banken wel onderpand leveren voor elke lening die zij willen aangaan. De meeste leningen hebben overigens een korte looptijd en moeten na een week of drie maanden worden terugbetaald. Vervolgens vindt een nieuwe veiling plaats en begint het rondpompen van geld opnieuw.’

‘Waar al dat geld vandaan komt? Het gaat hier puur om giraal geld, dat extra gecreëerd wordt door de centrale banken. Als monopolisten kunnen centrale banken dat eigenlijk onbeperkt doen. Het is dus niet zo, zoals sommigen denken, dat de centrale banken een beroep moeten doen op hun effectenportefeuilles of

goud moeten verkopen om hiervoor geld vrij te maken. Evenmin laten ze extra bankbiljetten drukken.’

‘De extra kredieten die worden verstrekt, brengen ook risico’s met zich mee. Maar om eventuele verliezen te beperken, worden alleen leningen verstrekt tegen acceptabel onderpand. Bovendien krijgen centrale banken met die leningen ook extra inkomsten binnen. Dat vormt een buffer om eventuele verliezen op te vangen.’

Met de kredietcrisis is het aantal leningen aan banken heel erg toegenomen, maar het soort operaties is nu met de kredietcrisis niet anders dan gebruikelijk in gewone tijden. ‘Er is veel extra werk aan de winkel. Zeg een soort kerstmarkt in de laatste twee dagen voor kerstmis. Alleen duurt het wat langer dan twee dagen!’ •

Hallo Kerstman, bye, bye bonus

De kredietcrisis kost vermogens, maar lijkt geen invloed te hebben op het kerstfeest. Traditiegetrouw trekken consumenten er weer op uit voor de kerstinkopen.

door Marijke Hoogendoorn

De kredietcrisis kost vermogens. Het IMF raamt de kosten wereldwijd op 1.400 miljard dollar. CBNC doet daar een schepje bovenop: het Amerikaanse tv-station kwam uit op 3.800 miljard dollar op grond van computersimulaties. Daarbij is rekening gehouden met gebudgetteerde uitgaven, met de huidige uitgaven, met leningen, garanties, swaps en alle andere mogelijke mechanismen die de markten draaiende moeten houden. Uiteindelijk is het de Amerikaanse belastingbetaler die voor dat bedrag gaat opdraaien. Geen wonder dat de Amerikaanse consument, volgens Wal-Mart Stores minder gretig de creditcard pakt. 's Werelds grootste warenhuisketen voorziet dat veel consumenten de limiet op hun creditcard al hebben bereikt voordat Santa Claus het land bezoekt. Voor Amerikaanse warenhuizen valt er dit jaar evenmin extra omzet te verwachten door koopjesjagers van de andere kant van de oceaan. Was een jaar geleden de dollar zo goedkoop dat Europese shopaholics tijdens een weekendje NY massaal i-pods, Nikes en andere hebbedingetjes insloegen, dit jaar is dat tij gekeerd met de duurder geworden dollar.

Geit

De kredietcrisis heeft ook ver over de grens zijn weerslag. Neem Kenia. Daar zijn veel gezinnen sterk afhankelijk van de gulheid van (verre) familieleden die over de grens wonen en werken. Nu het in het Westen slechter gaat, kunnen de geëmigreerde Kenianen minder geld en goederen overmaken naar het thuisfront. De webwinkel Mama Mikes, waar Kenianen die in het buitenland wonen, producten kunnen bestellen voor hun familie in Kenia, ziet zowel het aantal orders als het gemiddelde aankoopbedrag snel teruglopen. Tegelijkertijd is de inflatie in Kenia torenhoog. 'Mbuzy ya Jamii' (geit voor de familie) zal minder vaak besteld worden bij de locale slager

en zal dit jaar zelden prijken op de kerstdis van de doorsnee Keniaanse familie.

Bye, bye bonus

De failliete bank Lehman Brothers betaalde in het laatste jaar van haar bestaan 6,12 miljard aan bonussen uit. Voor menig topbankier was kerst niet zozeer het feest van het licht, maar het feest van het grote geld. Dit jaar zal het een onsje of wat minder zijn. Londen verwacht tegen Kerstmis toch nog vier miljard euro uit te betalen, een peuleschil vergeleken met de 70 miljard dollar die door Amerika's zes grootste banken in Wall Street zullen worden uitbetaald. Meer en meer grote banken, Barclays, Goldman Sachs en UBS, hebben besloten af te zien van bonussen na het slechtste bankjaar ooit. Geen enkele bank heeft nog het voorstel gedaan voor het terugvorderen van eerder verdiende bonussen...

Stamppot

Duitsers blijven massaal kopen voor Kerstmis. Bijna driekwart van Duitsers zegt in een enquête dat de wereldwijde financiële crisis en de dreigende recessie geen invloed hebben op de geplande inkopen voor Kerstmis. De gemiddelde kerstbegroting van Duitse huishoudens is zelfs iets groter dan in het voorgaande jaar. Volgens de enquête geeft 64 procent van de Duitsers maximaal 250 euro uit.

In eigen land is Sinterklaas gelukkig ook niet met een lege pakjesboot gearriveerd. Volgens de Raad Nederlandse Detailhandel (RND) verwachten de winkeliers dit jaar een extra omzet van circa 490 miljoen euro. Dat is een stijging van twee procent ten opzichte van vorig jaar. En de supermarkten denken vooral met Kerst goede zaken te doen. Ze verwachten dat de consument minder geld zal willen uitgeven aan dure restaurants en dus gewoon thuis gaat eten. Nederlanders speuren massaal het internet af op zoek naar financiële voordeeltjes. Zoektermen als 'kortingsbonnen', 'brandstofprijzen' en 'spaarrentes vergelijken' worden massaal

ingetikt bij zoekmachine Google. Zuinige Nederlanders tikten maar liefst 50 procent vaker de term 'kortingsbon' in ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Het woordje 'stamppot' doet het ook fantastisch.

Geen concessies

Google is niet de enige club die garen spint bij de kredietcrisis. Ook de tweedehands kledinghandel via internet bloeit op. Veilingsites zien de feestdagen daarom rooskleurig tegemoet, maar winkeliers voelen de bui al hangen. Marktplaats.nl, de grootste veilingssite van Nederland, constateerde een verschuiving in de vraag van luxegoederen naar meer alledaagse spullen.

De markt voor luxe goederen staat een zware tijd te wachten. Door de financiële crisis zullen consumenten minder vaak grote sommen geld neertellen voor exclusieve mode, juwelen en meubelstukken van grote ontwerpers. Dit blijkt uit een studie van de internationale adviesfirma Bain & Co. In het beste kwartaal van het jaar, met als hoogtepunt de kerstdagen, zal de markt al met één procent krimpen. De Italiaanse mode-industrie maakt zich echter niet al te veel zorgen. 'De groei blijft dit jaar beperkt in vergelijking met de voorgaande vier jaren, maar er is nog steeds groei', aldus voorzitter Armando Branchini van de brancheorganisatie Altagama. Consumenten zullen zich minder willen profileren met nieuwe juwelen en horloges, maar schoenen blijven een belangrijke accessoire. Vrouwen doen op dat gebied geen concessies, beweert Altagama.

Knallen maar

Ook de vuurwerkfabrikanten maken zich geen zorgen over de kredietcrisis. De vuurwerkbranche liet eerder weten een hogere omzet dan vorig jaar te verwachten. Vermoedelijk knallen Nederlanders dit jaar voor tussen de 65 en 70 miljoen euro aan vuurwerk de lucht in. Hoe slechter het gaat, des te meer vuurwerk er meestal wordt afgestoken, zo leert de ervaring. •

Glansrol met een bittere ondertoon

Het Internationaal Monetair Fonds (IMF) is dankzij de crisis terug op het wereldtoneel. *Back for good*, als het aan de Nederlandse bewindvoerder Age Bakker ligt.

Door Ellen Tolsma

De G20-top in Washington is net afgerond. De 'top die niet mocht falen', volgens voorzitter Barroso van de Europese Commissie. Zijn alle hooggespannen verwachtingen in uw ogen uitgekomen?

'Ik ben om meerdere redenen tevreden met de uitkomsten.

In de eerste plaats omdat Nederland bij de top aanwezig was. Terecht, want wij staan wereldwijd in de top tien van belangrijke investeerders. Ten tweede liet het overleg zien dat de wereld alleen maar uit de crisis kan komen door samen te werken. Er is een tijd geweest dat de problemen beperkt leken te blijven tot de Verenigde Staten. Dat is niet gebeurd. Dit is de eerste financiële crisis die zowel in de niet-industriële als in de industriële wereld heeft toegeslagen.'

In het rapport van de top barst het van de algemene regels. Hoe moeten deze leiden tot nieuwe wetten, tot een scherper toezicht?

'Niemand had verwacht dat de top tot een blauwdruk zou leiden over hoe we met z'n allen de crisis aan gaan pakken. Er is

wel een 'roadmap' uit voort gekomen. Mooie uitgangspunten, om in het voorjaar samen met de nieuwe president Obama een vervolg aan te geven. Dan kunnen er knopen worden doorgehakt, kan de G20 afspraken maken om een nieuwe crisis te voorkomen.'

U had voor het IMF graag een rol weggelegd zien worden als supertoezichthouder. Deze wens is door de Verenigde Staten tijdens het overleg van tafel geveegd. Bent u teleurgesteld?

'In het geheel niet. Het IMF als toezichthouder van alle toezichthouders zou ook nog een stap te ver zijn geweest. Eerst moet het Amerikaanse toezicht worden herzien en bovendien is onze fysieke afstand tot de financiële sector nu nog te groot. Ik ben blij dat in het rapport is bevestigd dat het IMF een belangrijke rol moet krijgen in het bevorderen van de financiële stabiliteit. Het stoorde me toen ik hier kwam werken enorm dat onze analyses zo vrijblijvend zijn en dat landen onze adviezen zo gemakkelijk naast zich neer kunnen leggen. De G20 hebben aangegeven dat het IMF straks mede de wereldagenda's kan

bepalen. Alle G20-landen verplichten zichzelf om hun financiële systeem en het toezicht daarop door ons te laten doorlichten. Deze verplichting maakt het advies een stuk krachtiger. Het blijft niet bij een stability rapport alleen, maar er komt een concrete *follow-up* van waarschuwingen.’

Het IMF was de laatste tijd zoekende naar een identiteit en was weinig zichtbaar op het financiële toneel. Krijgt het IMF dankzij de crisis eindelijk haar glansrol?

‘Wij zijn nu heel hard nodig voor een aantal landen. Maar dit is een glansrol met een bittere ondertoon. Deze landen zijn getroffen door een crisis die niet bij hen, maar in de VS is begonnen. Over centrale banken wordt wel eens gezegd: ‘Als het feestje erg leuk is, haalt de centrale bank de glazen weg’. Die rol moet het IMF nu op het wereldtoneel vervullen, maar wat wij nu eigenlijk doen is de scherven opruimen van een Amerikaans feestje, mede betaald dankzij de Chinese dollarreserves.’

Wie moet die opruimploeg financieren?

‘Het is heel nuttig dat het IMF als kredietverstrekker op kan treden. Opeens hebben we er heel veel klanten bij. Klanten voor wie we de gevolgen van de economische crisis minder erg kunnen maken. Voor IJsland bijvoorbeeld, waar elke burger door alleen al het omvallen van Icesave een kleine 20.000 dollar aan staatsschuld moet dragen. Die financieringsrol van het IMF is mooi, maar kost ook een hoop geld. Onze huidige reserves voldoen niet. We zullen tussen de honderd en tweehonderd miljard dollar meer nodig hebben. Dat geld zal moeten komen uit de reserves van Japan, de Golfstaten en Azië. Gelukkig hebben in elk geval Japan en China al toegezegd ons een lening te willen verstrekken.’

Voor wat, hoort wat. Krijgen deze geldverstrekkers nu ook een grotere stem?

‘Dat grotere landen binnen het IMF een groter stemgewicht hebben, vind ik niet meer dan normaal. Nederland is hier ook altijd een voorstander van geweest. Dit voorjaar is al afgespro-

ken dat China meer stemrecht zal krijgen en waarschijnlijk zullen in de toekomst meer verschuivingen optreden. Maar deze ingewikkelde kwestie staat los van het feit of we van een land al dan niet een lening krijgen. Dit doen landen niet voor meer stemgewicht, maar uit eigenbelang. Na Duitsland zijn China en Japan wereldwijd de grootste exporteurs. Zij zijn gebaat bij het niet overslaan van de crisis.’

Is het einde van de Amerikaanse hegemonie voorbij?

‘De VS is een groot land en *by far* de grootste economie ter wereld. Machtig en belangrijk zal Amerika dus wel blijven. Staar je daarentegen vooral niet blind op de hegemonie van de dollar. Wij kunnen ons ongelooflijk in onze handen knijpen dat wij een euro hebben. Ik kan niet beschrijven hoe erg de crisis zou hebben toegeslagen als dit niet het geval was geweest. Er zouden dan spanningen zijn ontstaan in Europa. Onder meer de Italiaanse lire zou in problemen zijn gekomen, we zouden een verwoestende *currency mismatch* hebben gehad in plaats van een euroschuld. Nee echt, de euro heeft stabiliteit gebracht in Europa.’

De euro bracht stabiliteit, terwijl het marktsysteem faalde?

‘Het marktsysteem heeft niet gefaald. Natuurlijk, de crisis heeft aangetoond dat er fouten zitten in het weefstelsel van de financiële markten. Er bleken risico's te zijn waar we met z'n allen niets van af wisten. Toch moet je het kind niet met het badwater weggooien. Het marktdenken heeft ook groei mogelijk gemaakt in ontwikkelingslanden. Het marktsysteem moet je dan ook niet helemaal dichtslippen met regelgeving. Wel moeten regels meer gekoppeld worden aan wat op de lange termijn, in plaats van op de korte termijn goed is voor de economie. Dat is niet alleen in regels te vangen, maar is ook een andere houding. Er is behoefte aan een nieuw soort marktdenken, inclusief een betere *check and balances* om de stabiliteit van de wereldeconomie te waarborgen. En om over dit laatste te waken zijn multilaterale instellingen zoals het IMF hard nodig.’ •

Finland: sauna's en Santa Claus

Finland staat bekend om haar ruige natuur. Om de sneeuw, stilte en het noorderlicht. Maar uit 'Nokialand' komen ook hypermoderne telefoontjes en designproducten.

door Ellen Tolsma

• Finland

Staatsvorm: Republiek

Hoofdstad: Helsinki

Oppervlakte: 338.145 km²

Aantal inwoners: Ruim 5 miljoen

Nationale taal: Fins én Zweeds

Religie: Protestant

Geschiedenis

Finland is het land van bossen en meren, van verbondenheid met de natuur. Het is ook een heel modern land, met meer vrouwelijke dan mannelijke ministers aan het roer en met een vrouwelijke president. Van 1200 tot 1809 was Finland onderdeel van het Zweedse Rijk. Dit verklaart waarom het land twee officiële talen heeft: Fins én Zweeds.

In 1809 werd Finland door Rusland veroverd, in 1918 werd het onafhankelijk.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog wist Finland deze onafhankelijkheid te behouden, al kon ze niet altijd aan de invloedssfeer van de grote buur ontsnappen. Na de ineenstorting van de Sovjet-Unie in 1991, zocht Finland meer en meer aansluiting met landen uit West-Europa. In 1995 werd ze lid van de Europese Unie, in 2002 maakte de 'markka' plaats voor de euro.

Economie

Finland is een groot, maar dunbevolkt land: de gemiddelde bevolkingsdichtheid ligt er rond de 15,5 per km². Grote delen van het land zijn praktisch onbewoond. De meeste mensen wonen in het zuiden van Finland, vooral in en rondom de hoofdstad Helsinki. Verwonderlijk is dit niet: hier is ook de meeste werkgelegen-

heid. Het merendeel van de Finnen is werkzaam in de dienstensector, die goed is voor 64,3 procent van het bbp. Vooral het aandeel van banken en verzekeringsmaatschappijen is groot. Maar ook het toerisme is de laatste jaren een factor van belang: een groeiend aantal toeristen gaat naar Lapland voor een bezoek aan de kerstman of een sledehondensafari.

Toeristen kunnen ook kiezen voor een excursie naar een rendierhouderij: een bijzondere vorm van veeteelt, voornamelijk geconcentreerd in het noorden van het land. Voor landbouw is Finland niet bijzonder geschikt: de landbouwproductie ligt ruim onder het EU-gemiddelde en de sector maakt slechts 3,1 procent uit van het bbp. De industriële sector is van oudsher belangrijk voor Finland: goed voor 32,6 procent van het bbp. In een land dat voor een

groot deel uit bossen bestaat, biedt de hout- en papierindustrie veel werkgelegenheid. Maar er komen ook meer producten uit Finland: roltrappen, designseriezen van bijvoorbeeld de Iittala Group en natuurlijk mobiele telefoons. Nokia is zelfs verantwoordelijk voor twintig procent van de totale Finse exportcijfers. De belangrijkste exportpartners zijn Duitsland, Zweden en Rusland. Finland is binnen de EU een van de meest welvarende landen, met in 2007 een gemiddeld inkomen per hoofd van de bevolking van EUR 31.227. De inflatie was in 2007 lager dan gemiddeld in de EU: 2,5 procent. De grootste uitdaging voor de Finse economie op de lange termijn is de vergrijzing: naar schatting 23 procent van de actieve beroepsbevolking is ouder dan 65 jaar. Op de korte termijn

heeft het land te maken met een tekort aan hoog opgeleide werknemers in het zuiden van het land, tegenover een groeiende werkloosheid in het noorden.

Euromunten

- De munt van twee euro is ontworpen door Raimo Heino. Op de munt staan de bloem en de vrucht van de Moerasframboos. Deze plant komt veel voor in Finland, de vrucht wordt er onder meer verwerkt in jam, kaas en drank. De Moerasframboos staat symbool voor de verbondenheid van Finland met de natuur. Op het randschrift staan drie leeuwenkoppen, direct naast de tekst 'SUOMI FINLAND'. Dit laatste is de benaming van Finland zowel in het Fins ('Suomi') als in het Zweeds.

Finland

Wist je dat...

- de kerstman in Finland woont? Sinterklaas woont in Spanje, *Santa Claus* in Lapland, bij de plaats Rovaniemi op de Noordpoolcirkel. Samen met zijn vrouw, zijn rendieren en zijn assistenten. Het hele jaar door kun je hem en zijn speelgoedwerkplaats bezoeken en dat doen toeristen dan ook massaal. Niet voor niets ligt vlak bij 'Santa Claus Village' een hypermodern vliegveld.
- de Finnen nauwelijks verjaardagen vieren? Alleen kleine kinderen krijgen op hun verjaardag een cadeautje. Oudere kinderen en volwassenen vieren feest op hun naamdag. Elke naam is aan een bepaalde dag in het jaar verbonden. Finnen hebben thuis een naamkalender waarop per dag de naamdagen zijn aangegeven. Een voornaam wordt aan de kalender toegevoegd als deze over een heel jaar aan minstens duizend Finnen is gegeven.
- de sauna geen Zweedse maar een Finse vinding is? Voor de Finnen lijkt de sauna welhaast een eerste levensbehoefte. In het hela land zijn er ruim anderhalf miljoen.

- Twee zwanen vliegen over het Finse landschap op de munt van één euro, een ontwerp van de kunstenaar Pertti Mäkinen. Wilde zwanen komen voor in talloze Finse sagen. Een voorbeeld is de sage van de Zwaan van Tuonela, waaraan de beroemde Finse componist Sibelius een symfonisch gedicht wijdde.
- Op alle overige munten staat de leeuw uit het Finse staatswapen. De leeuw is een reproductie van een ontwerp van de beeldhouwer Heikki Häiväoja. •

Vivianne Sassen

door Alexander Strengers
Voorzitter Kunstcommissie

Flamboya, de nieuwe tentoonstelling van Vivianne Sassen in het Amsterdamse fotografiemuseum FOAM, biedt een overzicht van de foto's die zij maakte tijdens haar verblijf in verschillende Afrikaanse landen. De Kunstcommissie die het werk van Sassen al langer volgt, kon de aankoop van de foto met de titel *Elvis* niet weerstaan.

'Wie is Elvis?', was vervolgens de vraag aan Vivianne Sassen.

'Elvis woont in Solwezi, een uit de kluiten gewassen dorp in Noordwest-Zambia', vertelt Sassen. 'Solwezi groeit snel, nu er onlangs een nieuwe kopermijn geopend is. Veel Chinezen komen naar deze streek om koper te delven. Elvis heeft een oudere zus, Prudence, en een jonger broertje, Maphanda. Zijn ouders zijn allebei gehandicapt: zijn moeder heeft vergroeide benen en loopt slecht en zijn vader zit in een rolstoel. Zijn vader heeft een naaimachine, die op een tafeltje

onder het afdak van hun huis staat. Dat is zijn naaiwinkeltje. De hele dag komen er veel mensen langs; het pad voor het huis leidt naar de katholieke High School, een eindje verder op. Ook geeft zijn vader les op Kolbe House, een opleidingsinstituut voor gehandicapten, waar de Nederlandse Father Pio al bijna veertig jaar de scepter zwaait, uit naam van de Franciscanen.

Elvis wil graag een paar nieuwe schoenen. Hij heeft bedacht dat ik die wel voor hem kan kopen. Ik besluit dat ik hem niet zomaar schoenen wil geven, maar dat hij ze wel kan verdienen door klusjes rondom mijn hutje te doen. Samen maken we van een jampot een spaarpotje met zijn naam er op. Die blijft veilig in mijn hutje, zodat zijn ouders niet in de verleiding komen om het spaargeld van Elvis als huishoudgeld te gebruiken. Elke middag na school komt hij klusjes doen: de vloer in het rode vet zetten, een paar oude

boomstronken uitgraven op het terrein, en het meters hoge olifantengras langs de noordkant moet ook worden aangepakt. Elke dag wordt het geld in de jampot opnieuw geteld. Mijn tijd in Zambia zit er bijna op en hij komt nog wat geld tekort: het zijn dure schoenen... degelijk, zwart, echt leder.

Op de laatste dag van mijn verblijf verdient hij het resterende geld door te poseren voor deze foto. Trots en serieus laat hij iedereen de polaroid zien die ik hem gegeven heb. Na de *nshima* met groenten van zijn moeder gaan we samen naar de Bata in het centrum: heen met een volle jampot, terug met nieuwe schoenen. Een maat te groot, want ... op de groei.' •

Foto Elvis
2007
125 x 100 cm
c-print

Arbeidsmarkt- hervormingen

Deelname aan de Europese Economische en Monetaire Unie (EMU) is van invloed op arbeidsmarkthervormingen, zo blijkt uit onderzoek van Jakob de Haan.

door Carin van der Cruisen

Bijna tien jaar geleden is de (EMU) van start gegaan. Sindsdien voeren landen binnen de Eurozone een gezamenlijk monetair beleid. Toch houden landen de behoefte om op te kunnen treden tegen landenspecifieke economische schokken. Hervormingen die de arbeidsmarktflexibiliteit vergroten zijn een van de instrumenten om dit te bewerkstelligen. Deze hervormingen hebben waarschijnlijk hierdoor dan ook aan populariteit gewonnen. Deelname aan de EMU gaat evenwel gepaard met prikkels die arbeidsmarkthervormingen juist tégengaan.

Professor Jakob de Haan (Rijksuniversiteit Groningen) gaf eind november bij de Nederlandsche Bank een presentatie over zijn onderzoek, uitgevoerd samen met Elżbieta Bednarek en Richard Jong-A-Pin. In tegenstelling tot eerdere onderzoekers, onderscheiden zij twee soorten arbeids-

Jakob de Haan

markthervormingen. Het eerste type heeft als doel het aanpassingsvermogen van de economie bij een schok te vergroten. Het tweede type hervormingen beoogt evenwichtswaarden te beïnvloeden (zoals het niveau van het arbeidsaanbod en het werkloosheidspercentage). Gebaseerd op de data van ongeveer dertig ontwikkelde landen, liet Jakob de Haan zien dat deelname aan de EMU gepaard gaat met minder arbeidsmarkthervormingen van het eerste type. Bij het tweede type hervormingen is echter nauwelijks sprake van een EMU-effect. •

Recente seminars, waarvan een paper is op te vragen

03 november: *Central Bank communication and Multiple Equilibria*, Kozo Ueda (Bank of Japan)

12 november: *Disaggregated Evidence of US Inflation Persistence*, Francesco Ravazzolo (Norges Bank)

20 november: *DSGE-Modeling – When Agents are Imperfectly Informed*, Paul de Grauwe (University of Leuven)

27 november: *EMU and Labour Market Reform*, Jakob de Haan (Rijksuniversiteit Groningen)

11 december: *What is the ECB Reaction Function? A Dynamic Probit Analysis*, Carlo Rosa (Kiel University)

TOEKOMSTIGE SEMINARS

15 januari: *The Effects of Payment Instruments on Charitable Giving: Evidence from a Field Experiment*, Adriaan Soetevent (Universiteit van Amsterdam)

12 februari: Michael Massmann (Vrije Universiteit Amsterdam), *Titel nog niet bekend*

26 maart: Anthony Garratt (Birkbeck University of London), *Titel nog niet bekend*

02 april: Fabio Castiglionesi (Universiteit van Tilburg), *Titel nog niet bekend*

07 mei: Aitor Erce Domínguez (Centrale Bank Spanje), *Titel nog niet bekend*

De seminars zijn een platform waar binnen- en buitenlandse wetenschappers hun onderzoek-resultaten presenteren. Het actuele programma staat op www.dnb.nl. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Rodetta Noordwijk, tel. 020-5241984, e-mail: r.j.noordwijk@dnb.nl.

DNB PUBLICATIES

Onder meer de volgende uitgaven van de Nederlandsche Bank zijn verkrijgbaar:

‘Scoren met beleid’
digitaal lesprogramma
tweede fase havo/vwo

‘Waar voor je geld’
praktische lesopdrachten
tweede fase havo/vwo

Snelgids echtheids-
kenmerken

‘Goud, Geld en Geheimen’
publieksbrochure

‘De geschiedenis
van ons geld’

‘Echt of vals?’
cd-rom met de echt-
heidskenmerken van
de eurobiljetten

Periodiek verschijnen

- Jaarverslag
- Kwartaalbericht
- Statistisch Bulletin
- Overzicht Financiële Stabiliteit

DNB publiceert ook over haar wetenschappelijk onderzoek

- Working Papers
- Occasional Studies

Alle uitgaven zijn online beschikbaar.

U vindt ze op www.dnb.nl.

De uitgaven kunt u ook bestellen via onze website, per email (info@dnb.nl) of via een brief die u kunt richten aan: De Nederlandsche Bank
Afdeling Facilitaire diensten / Postkamer
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam

Colofon

DNB Magazine is een twee-
maandelijks uitgave van de
Nederlandsche Bank.

Redactieadres:
DNB Magazine
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam
Westeinde 1, 1017 ZN Amsterdam
t 020 524 5781 / 5753
f 020 524 2228
e magazine@dnb.nl
www.dnb.nl

Hoofdredactie:
Loek van Daalen

Eindredactie:
Marijke Hoogendoorn, Ellen Tolsma

Aan dit nr. werkten mee:
Olga Aarsman, Willem Bakker,
Abdelkader Benali, Carin van der
Cruisen, Gert Eijkelboom, Frans van
der Heijden, Huub Oosterhuis, Nicole
Paehlig, Alexander Strengers, Rutger
Vahl, Femke de Vries

Fotografie / Illustraties
Erwin van Amstel (In Beeld),
Martijn Barth, Rhonald Blommesteijn
(illustratie p. 8), Corbis, Jurgen
Huiskes (Abdelkader Benali), Rob
Meulemans, Nationale Beeldbank

Vormgeving en druk:
Joh. Enschedé (vormgeving),
Fd-Reproductie DNB

Abonnementen:
Een abonnement op DNB Magazine
is gratis en uitsluitend schrifte-
lijk of per email aan te vragen.
Adreswijzigingen en opzeggingen
eveneens schriftelijk opgeven.

Abonnementenadministratie:
DNB Magazine
Antwoordnummer 2670
1000 PA Amsterdam
e aanvraagmagazine@dnb.nl

Artikelen uit DNB Magazine mogen
niet zonder toestemming van de
redactie worden overgenomen.

De feestdagen vier je met je dierbaren.
Erwin van Amstel maakte voor ons deze
foto met de titel 'Kostbare energie'.

